

Opmerkingen naar aanleiding van de vondsten van *Ranella olearia* (L., 1758), *Phalium (Semicassis) saburon* (Bruguère, 1792) en andere exoten te Oostende

F. Kerckhof

Als je geregeld schelpen zoekt langs onze stranden, dan vind je zo nu en dan exemplaren die duidelijk niet tot ons fauna-gebied behoren. Ze zijn daardoor moeilijker op naam te brengen want ze kunnen bij wijze van spreken zo'n beetje van overal komen. En natuurlijk vraag je, je dan ook af: hoe zijn ze hier terecht gekomen? Aan de hand van enkele voorbeelden wil ik een aantal mogelijkheden illustreren. Om maar te zeggen waar je op bedacht moet zijn bij zulke vondsten. Voor zover niet anders vermeld, gaat het om vondsten gedaan op het strand van de Halve Maan te Oostende.

Een eerste mogelijkheid: wat je gevonden hebt zijn echte exoten, tropische schelpen dus die in de verste verte niets met onze fauna te maken hebben. De souvenirwinkels liggen er vol van, dikwijls verpakt in mandjes of zakjes. Vandaar dat we spreken van zakjesschelpen. Het zijn Strombussen, Conussen, Cypraea's en dergelijke meer. Verloren door spelende kinderen zullen we gemakshalve maar aannemen.

Het hoeven niet altijd opvallende soorten zijn. Zo vond ik op 29 april 1994 in de vloedlijnzoom toevallig een klein, op het eerste zicht *Conus*-achtige schelpje, lengte 12 mm. Ik ontdekte het in feite pas thuis, bij het uitzeven van het staal. Na enig zoekwerk en met de hulp van René Vanwalleghem kon ik het determineren als *Melampus coffeus*, een Amerikaans-Caraïbische soort. (fig. 1.) De soort leeft in mangrovewouden (Rehder, 1994). Het is helemaal geen *Conus*, het is zelfs geen echte zeeslak, maar een landslak. Ze behoort tot de Pulmonata of longslakken en is nauw verwant met het bij ons levend muizeortje *Ovatella myosotis*. Dat feit bemoeilijkte nog de determinatie. Veel schelpenboeken behandelen namelijk alleen echte mariene soorten, geen 'landslakken'. Waarschijnlijk is *Melampus coffeus* toch ook een zogenaamde zakjesschelp zoals René Vanwalleghem suggereert.

Bij vondsten van kleinere Cypraea's of kauri's moet je nog met een andere mogelijkheid rekening houden. Ze kunnen afkomstig zijn van vergane V.O.C.-schepen. Die gedachte opperde wijlen Dirk Wouters toe hij op 20 maart 1993, ook weer in de hoogwaterlijn, zo'n kauri, *Monetaria annulus* vond (Wouters, 1994). Vooral op de stranden van

Walcheren zijn zulke vondsten niet zeldzaam. Maar ook Oostende had tussen 1723 en 1733 zijn Oost-Indische Compagnie. Al weet ik niet of die ooit kauri's transporteerde !

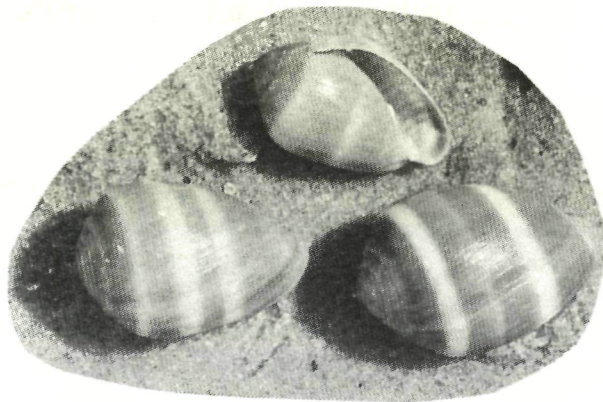

Fig. 1. *Melampus coffeus*

Een ander geval zijn schelpen aangevoerd door de visserij. In het eerste schelpengidsjes dat ik ooit gebruikte 'Schelpen aan de Belgische kust' van Roland Verstraelen (1966) stond die mogelijkheid bij een aantal soorten vermeld. Zulke schelpen hadden voor mij als kind iets magisch ! Daar de vissers niet meer zoals vroeger op het strand hun netten schoonmaken vind je dergelijke schelpen tegenwoordig vooral in de buurt van vissershavens. Zo zijn *Neptunea*'s, *Colussen*, kleppen van *Pecten maximus* en *Chlamys opercularis* en dergelijke meer niet ongewoon op het strand naast de Oostendse haven. De vissers brengen ze mee uit de Noordzee of uit het kanaal. Ze behoren tot dezelfde boreale fauna als onze litorale soorten maar leven verder uit de kust of in dieper water. En indien de mogelijkheid soms wel bestaat, zoals bijvoorbeeld bij *Chlamys opercularis*, dat de soort toch dicht onder onze kust leeft dan zijn de exemplaren van de visserij er met enige ervaring zo uit te pikken.

Recent echter werden twee nogal exotische soorten gevonden namelijk *Ranella olearia* en *Phalium (Semicassis) saburon*. Deze twee opvallende slakken behoren niet tot onze boreale fauna, maar het zijn ook geen echte tropische soorten. Bekijken we het verspreidingsgebied dan zien we dat daarbij de Middellandse zee zit en het aansluitende deel van de Atlantische Oceaan. Wel zuidelijke soorten dus, behorend tot de

zogenaamde mediterrane fauna. Het zijn ook allebei echte offshore soorten, levend in dieper water. Maar hoe komen die bij ons op 't strand terecht ?

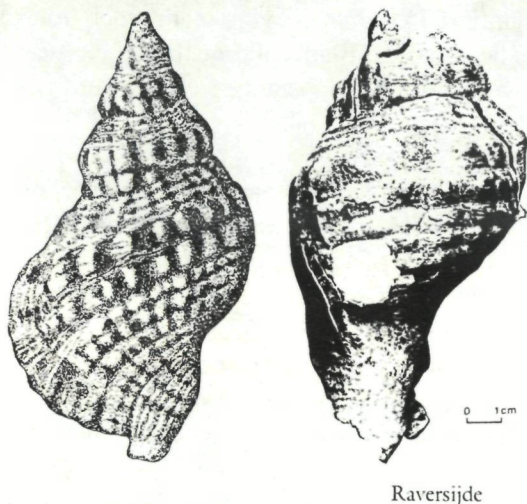

Fig. 2. *Charonia nodifera*

In de archeologische site van het verdwenen middeleeuwse vissersdorp Walraversijde in de buurt van Oostende werd onlangs wel een exemplaar van deze soort gevonden (Pieters, 1994). Dus toen al zaten Belgische vissers op zuidelijke visgronden.

Het exemplaar van *Ranella olearia* (fig. 3) vond ikzelf op 15 april 1994. Het lag in aanspoelsel. Het meet 118 mm en is zwart verkleurd, gevolg van een verblijf in een zuurstofarm milieu. De mondrand is beschadigd. In de monding zit een kleine driekantige kalkkokerworm *Pomatoceros triqueter*. Dat wijst erop dat het exemplaar toch al een tijdje leeg moet geweest zijn.

Het eerste exemplaar van *Phalium saburon* (fig. 4) vond Johan Mares op 28 april 1995. Het heeft een lengte van 60 mm. Het oorspronkelijke kleurpatroon is nog wel te zien alhoewel de schelp nogal zwart is verkleurd. De tweede *Phalium saburon* werd mij gesignaleerd door Irene Lingier. Vrienden van haar vonden het ter hoogte van het Militair Hospitaal in november 1995. Precieze afmetingen heb ik niet, want het

Wie nu weet dat een aantal van onze vissers niet alleen de Noordzee en het Kanaal bevissen maar ook zuidelijker, meer bepaald in de Golf van Biscaye zitten, die legt al gauw de link. Inderdaad, deze twee soorten worden daar geregeld gevist en ook meegebracht, want ook vissers vinden dat speciale schelpen. Ze zijn dus onmiskenbaar afkomstig van de visserij. Ook andere grotere slakken van diezelfde zuidelijke diepwaterfauna worden geregeld meegebracht. Een heel bekende en opvallende is *Charonia lampas* (fig. 2) een soort triton. Daarvan zijn mij nog geen strandvondsten bekend.

exemplaar zit inmiddels bij de gelukkige vinders ergens in Duitsland, maar het was groter dat het eerste en minder verkleurd aldus mevrouw Lingier.

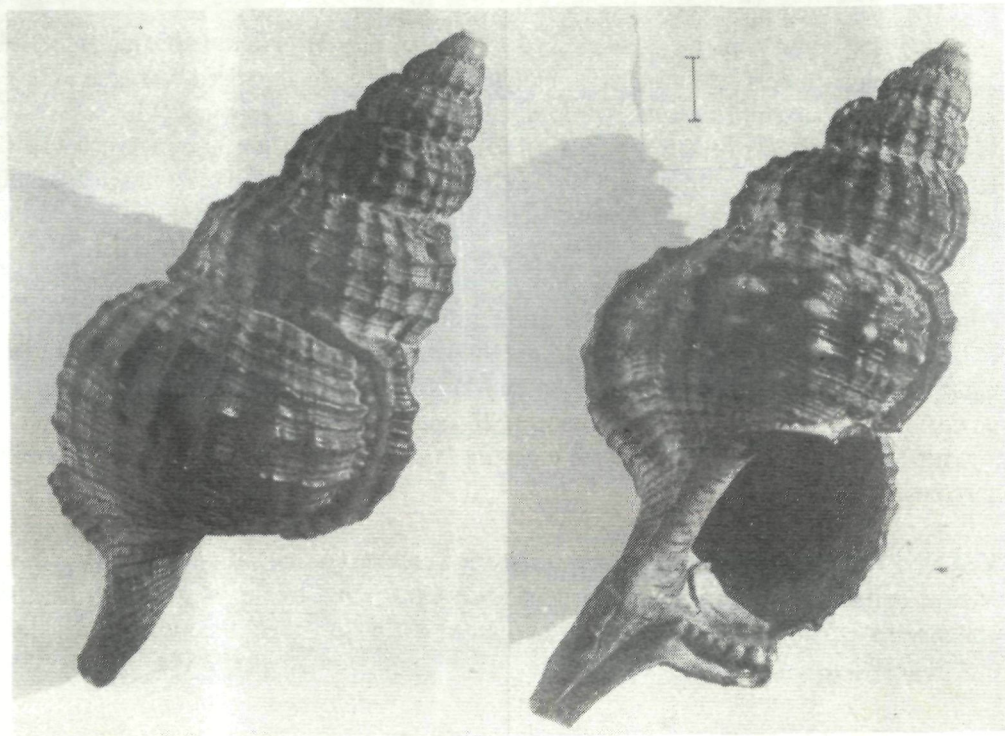
Van *Phalium saburon* vond ik in de Tuimelaar (dat is de voorganger van De Strandvlo) uit 1976 een eerdere waarneming. Op 4 januari 1976, na een hevige storm vond John van Gompel een exemplaar in de vloedlijn op het strand te Blankenberge. De schelp was zowat 7 cm lang, zwart met een wit gele kleur rond de mondopening. Destijds werd het exemplaar nog gedetermineerd door wijlen Bob Entrop.

Men kan zich afvragen of het in dit geval ook om een exemplaar afkomstig van de visserij zou gaan en niet toch om een verloren voorwerp of zakjesschelp. De visvangst in de Golf van Biscaye, rijk aan platvis vooral tong, kent namelijk pas de laatste 10 jaar een intense en regelmatige belangstelling bij onze Vlaamse vissers. Vandaar dat de recente vondsten rond Oostende niet abnormaal zijn. Tot nu toe kon ik weinig preciese informatie vinden wanneer en welke vissers zuidelijke visgronden opzochten. In elk geval, voor WO-II visten Vlaamse vissers tot voor de Spaanse en Portugese kusten, zelfs tot Marokko. Een herkomst van de visserij lijkt mij ook bij dit Blankenbergse exemplaar goed mogelijk.

Al deze vondsten zijn in feite niet iets om je druk over te maken. En dat zou ik ook niet ware het niet dat in een recent nummer van *Basteria* *Ranella olearia* opgevoerd wordt als een nieuwe soort voor Nederland (De Boer, 1996). Op het waddeneiland Ameland vond De Boer een beschadigde oude schelp van deze soort. Het exemplaar is blauwgrijs verkleurd en meet 98 mm. Een precieze datum van de vondst vond ik niet in het artikel.

Natuurlijk zoekt ook deze auteur naar een verklaring voor de vondst van een soort die niet tot de Nederlandse fauna behoort. Hij geeft als mogelijkheid dat *Ranella olearia*, net als andere soorten die nu niet meer in de huidige Noordzee voorkomen maar wel in zeegebieden met een iets hogere temperatuur [zoals bijvoorbeeld *Mytilaster lineatus* (Gmelin, 1731) en *Flexopecten flexuosus* (Poli, 1795)], gedurende het Eemien wellicht sporadisch in de zuidelijke Noordzee voorkwamen.

Ook te Oostende spoelen veel Eem-fossielen aan. Maar ik heb nooit gedacht dat het door mij gevonden exemplaar van *Ranella olearia* tot deze fauna zou kunnen behoren. De conservatietoestand is trouwens heel anders.

Fig. 3. *Ranella olearia*

Mij lijkt de mogelijkheid dat het ook bij de Nederlandse vondst gaat om een exemplaar afkomstig van de visserij waarschijnlijker. Want ook Nederlandse vissers kennen de rijke visgronden van de Golf van Biscaje. En ze verkopen dikwijls net als talrijke buitenlandse collega's hun vis in de bekende visafslag van Lauwersoog in het noorden van Nederland. Om Lauwersoog te bereiken moet je Ameland langs en dan door het Westgat, tussen Ameland en Schiermonikoog. Onderweg daar naartoe kan wel eens een schelp van boord vallen, misschien bij het schoonmaken van het dek. Als dat dicht in de buurt van de haven gebeurt, dan bestaat er inderdaad een kans dat materiaal dat niet tot het Nederlandse fauna gebied behoort, op Ameland aanspoelt.

Toemaatje

Het vinden van exotische soorten op ons strand en hun mogelijke herkomst, dat is geen nieuw probleem. De geoloog Stainier hield zich er in 1925 ook al mee bezig. Hij kent

vondsten van kauri's en het pelikaansvoetje *Aporrhais pespellicani* die hij afdoet als 'zakjesschelpen'. Veel mysterieuzer vindt hij de vondst die hij deed van een vers en vrijwel intact exemplaar van *Bolinus brandaris* een algemene Murex uit de Middellandse zee. De schelp lag in april 1914 op het strand ten noord-oosten van de IJzermonding, op zo'n 500 m van de vloedlijn. Vooral het feit dat de fragiele schelp vrijwel intact was intrigeerde hem. Verloren door mensen sluit hij uit gezien het jaargetijde en het feit dat zeker dit stuk strand vrijwel steeds verlaten is. Ook *Bolinus brandaris* is een mediterrane soort, dus dacht hij aan een herkomst van de Spaanse of Portugese Atlantische kust. In eerste instantie sluit hij zo'n ver transport uit, daarvoor is de schelp te gaaf. Op het moment van de vondst lagen er dikke wierpakketten. Het kon aldus Stainier mogelijk geweest zijn dat de Murex met zijn stekels was blijven haperen in de wieren. Die mogelijkheid realiseert hij zich pas later, zodat hij de wieren in kwestie niet heeft kunnen bekijken om eventueel uitsluitsel te krijgen over hun zuidelijke herkomst.

Van een eventuele herkomst via de visserij spreekt hij niet. Ik weet ook niet of Nieuwpoortse vissers op dat moment naar de Golf van Biscaye of eventueel naar de Spaanse en Portugese Atlantische kusten gingen om er te vissen, al is die mogelijkheid niet uitgesloten.

Hij knoopt er nog speciaal voor de geologen, de volgende bedenking aan vast: 'il faut conclure que la présence, dans la faune d'un climat, d'espèces appartenant à un climat différent n'implique pas nécessairement que les espèces aient vécu à côte. Le mélange peut s'expliquer par le transport'. Met deze zeer terechte opmerking rond ik dan ook mijn artikel af.

Literatuur

- De Boer, T.W., 1996. *Ranella olearia* (Linneaus, 1758) (Gastropoda Prosobranchia : Ranellidae), een nieuwe soort voor Nederland. *Basteria* 60(1-3) : 5-6.
- Graham, A., 1988. Molluscs : Prosobranch and Pyramidellid gastropods. *Synopses of the British fauna* (N. S) 2 (2nd ed.). Leiden, Brill : 662 p.
- Pieters, M., 1994. Een 15de-eeuwse sector van het verdwenen vissersdorp te Raversijde (stad Oostende, Provincie West-Vlaanderen), Interimverslag 1994. *Archeologie in Vlaanderen* 4 : 219-236.
- Rehder, H.A., 1994. *National Audubon Society Field Guide to North American Seashells*. New York, Knopf : 894 p.

- Stainier, X., 1925. Observations géologiques sur la côte belge. Revue des questions scientifiques, 4-ième Série, 7(2) : 320-337.
- Van Gompel, J., 1976. Vondst van een *Semicassis saburon* te Blankenberge. De Tuimelaar 3(3) : 6 (afb.) en 10.
- Verstraelen, R., 1966. Schelpen aan de Belgische kust. Gent, Hamster : 48 p.
- Wouters, D., 1994. Bij de vondst van een *Cypraea annulus* (Linnaeus, 1758) te Oostende. De Strandvlo 14(1) : 9-10.

Herkomst figuren :

Fig. 1. : *Melampus coffeus*. Uit : National Audubon Society Field Guide to North American Seashells

Fig. 2. : *Charonia nodifera*. (L. naar Olivier, 1975) naast een exemplaar gevonden te Raversijde (r). Uit : Een 15de-eeuwse sector van het verdwenen vissersdorp te Raversijde. Interimverslag 1994. Archeologie in Vlaanderen 4

Fig. 3. : *Ranella olearia*.

Fig. 4. : *Phalium saburon*.

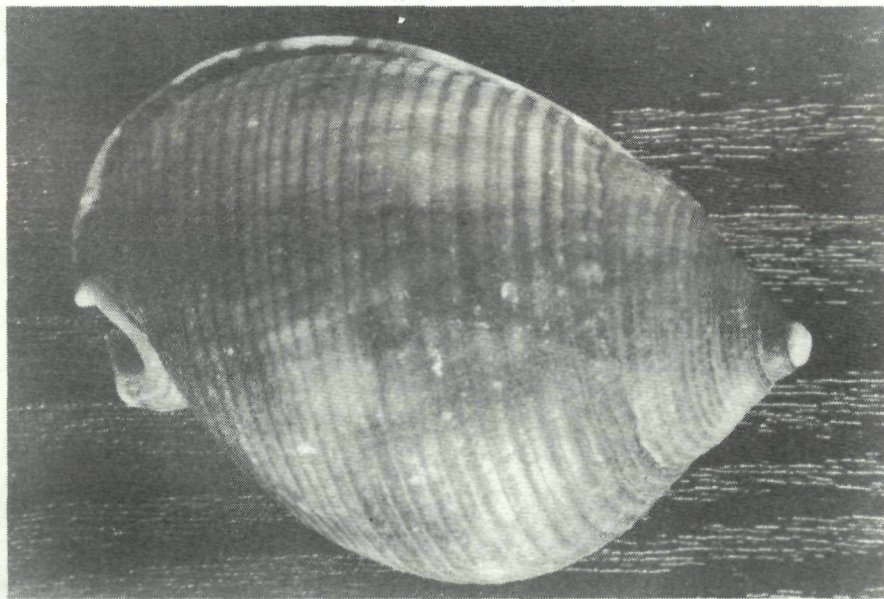

Fig. 4. : *Phalium saburon*.